

УДК 631.173

Н. В. Добіжа,

к. е. н., доцент кафедри "Фінанси і кредит", Вінницький інститут економіки ТНЕУ

РОЛЬ АМОРТИЗАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ У ЕФЕКТИВНОМУ ФОРМУВАННІ ТА ВИКОРИСТАННІ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ АГРАРНОГО СЕКТОРА

N. Dobizha,

Ph.D., assistant professor of "Finance and Credit", Vinnitsa Institute of Eco-nomics TNEU

THE ROLE OF DEPRECIATION POLICY FORMULATION AND EFFECTIVE USE OF THE MATERIAL AND TECHNICAL BASE OF AGRICULTURAL SECTOR

У статті досліджено проблему ефективного визначення амортизаційних відрахувань на спожиті основні засоби та їх вплива на використання і оновлення матеріально-технічної бази аграрного сектора.

The article deals with the problem of determining the effective depreciation on fixed assets consumed and their impact on the use and updating of logistics agriculture.

Ключові слова: ефективність, машинно-тракторний парк, сільськогосподарська техніка, аграрний сектор, амортизація, відрахування.

Key words: efficiency, machines and tractors, agricultur-implicitly agricultural sector, depreciation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Кожна галузь народного господарства України характеризується певним рівнем розвитку продуктивних сил та виробничих відносин. Матеріально-технічна база є визначальною їх складовою і ґрунтується в основному на системі машин, комплексній механізації та електрифікації виробництва. У системі галузей матеріального виробництва агропромислове виробництво є якщо не основним, то виключно важливим. Ситуація, що склалася із ресурсним забезпеченням вітчизняних підприємств агропромислового комплексу через різні причини досягла критичної межі. Негативні процеси проявляються тут, насамперед, у різкій деіндустріалізації галузі та зниженні інтенсифікації виробництва. Тому проблема раціонального формування і використання матеріально-технічної бази аграрного сектора і на цій основі підвищення ефективності виробництва сьогодні, як ніколи, має надзвичайно важливе значення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

В останній час багато економістів-дослідників, зокрема, Білоусько Я.К., Більський В.Г., Бузовський Є.А., Гайдуцький П.І., Грицишин М.І., Денисенко П.А., Дорош І.М., Кононенко М.П., Лобас М.Г., Масло І.П., Підлісецький Г.М., Питулько В.О., Саблук П.Т., Товстопят В.А. та інші часто звертали і продовжують зосереджувати увагу на місці і роль ефективного формування та використання матеріально-технічної бази АПК при сільськогосподарському виробництві.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Оскільки для вирішення цієї проблеми потрібні значні кошти, особливий акцент треба наголошувати на вартісній стороні цього процесу. Наукове узагальнення вищезначених думок дає підставу стверджувати, що в сучасних умовах аграрного виробництва основними джерелами фінансування

відтворення технічного потенціалу мають бути:

— амортизаційні відрахування від засобів праці, використаних у процесі виробництва (реновація);

— прибуток від господарської діяльності сільгосппідприємств;

— кошти державного бюджету (за цільовим призначенням) для стимулювання технічного переоснащення сільськогосподарського виробництва;

— довгострокові кредити банків на пільговій основі;

— кошти лізингових, страхових та інвестиційних компаній;

— різного роду спонсорські кошти як вітчизняні, так і зарубіжні тощо.

Серед коштів, що використовуються для оновлення технічних засобів аграрного виробництва, амортизація (реновація) має визначальне значення. Важливе місце у формуванні і використанні як функціонуючої уже в підприємствах, так і нової, придбаної сільськогосподарської техніки належить амортизаційній політиці, роль якої чисто економічна і здійснюється через систему амортизаційних відрахувань [1, с. 40—41].

Як уже відомо, розрізняють два види амортизаційних відрахувань: перший — відбувається внаслідок здешевлення вартості і зниження продуктивності засобів, що знаходяться в процесах виробництва; другий — внаслідок створення нових, відносно більш ефективних машин. Як перший, так і другий вид морального зносу вказує, що фізично вони ще придатні до використання, але ж економічно вони себе уже не можуть окупити. Саме тому проблема ефективного визначення амортизаційних відрахувань на спожиті основні засоби та їх впливу на використання і оновлення матеріально-технічної бази має вирішуватись на основі раціонального використання і функціонуючих засобів виробництва.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У цьому контексті відтворення основних засобів, розробка напрямів підвищення ефективності процесу відтворення має надзвичайно актуальне значення. Своєчасне їх відтворення та оновлення повинне відбуватися в оптимально обґрунтовані терміни. Це дозволяє в процесі виробництва одержувати не тільки максимальний економічний ефект, а й раціонально використовувати інші ресурси, зокрема, трудові. Значної ролі це набуває в сучасних умовах різкого скорочення технічної забезпеченості аграрного виробництва і відсутності

належної методики щодо амортизаційних нарахувань, а також оцінки балансової залишкової вартості основних засобів та їх обліку.

Узагальнення різних думок в цьому плані учених показує, що здійснення повного або часткового відшкодування вартості спожитих основних засобів на основі норм амортизаційних відрахувань необхідно проводити за такою формулою (1):

$$A = \frac{(B + P - \Lambda) \times 100}{T}, \quad (1)$$

де A — загальна норма амортизації, %;

B — балансова (залишкова) вартість засобів праці, тис. грн.;

P — витрати на капітальний ремонт, тис. грн.;

Λ — ліквідаційна вартість, тобто виручка від продажу вибувчих засобів праці і лому врахуванням витрат на демонтаж, тис. грн.;

T — термін (число років) функціонування основних фондів.

Норми амортизаційних відрахувань мають бути диференційованими за окремими видами та групами основних засобів і бути єдиними для всіх підприємств і організацій. Зрозуміло, що при цьому вони повинні максимально відповідати науково-обґрунтованим термінам зносу основних засобів і повністю забезпечувати як їх оновлення (реновацію), так капітальний і поточний ремонт.

Частина амортизаційних відрахувань, що призначена для капітального ремонту також має визначатися з урахуванням нормативних витрат на модернізацію і нормативних витрат на поточний ремонт, що проводиться з періодичністю їх використання більше одного року. Якщо це співвідношення порушується і амортизаційні відрахування є меншими за фактичний знос основних засобів, то вони не можуть відшкодувати авансовий капітал в основні засоби. І, навпаки, якщо норма амортизації перевищує знос, то це тягне за собою необґрунтоване подорожчання собівартості виробництва продукції і, як наслідок, зниження ефективності виробництва загалом. Похибки в розрахунках по визначенню норм амортизації призводять також до різних порушень у методиці визначення ефективності нової техніки і капітальних вкладень та постачанні обладнання. Вони мають здійснюватися залежно від терміну їх використання, тобто від повного списання або списання спожитої вартості. Проте, внаслідок фінансової кризи вони, як правило, після повного списання їх вартості залишаються в розпорядженні підприємства і продовжу-

Таблиця 1. Диференціація норм амортизації

Показники	Рік експлуатації							
	1-й	2-й	3-й	4-й	5-й	6-й	7-й	8-й
Норма амортизації, %	14,2	24,49	17,49	12,49	8,93	8,92	8,93	4,46

Таблиця 2. Гнучка система норм амортизації у США (період 1989 р.)

Рік експлуатації	Клас власності			
	3 роки	5 років	7 років	20 років
	Амортизаційні відрахування, %			
1-й	25,0	15,0	10,714	3,750
2-й	37,0	25,50	19,133	7,219
3-й	25,0	17,85	15,033	6,677
4-й	12,5	17,85	12,249	6,177
5-й		16,66	12,249	5,173
6-й		8,33	12,249	5,285
7-й			12,249	4,888
8-й			6,124	4,522
9-й				4,461
10-й				2,239
Всього	100	100	100	100

ють використовуватися у виробництві. Зношена техніка продовжує функціонувати, але ж оснащеність аграрного виробництва наближається до критичного рівня [1, с. 35]. При сучасній забезпеченості сільськогосподарських підприємств технікою на 40—60%, зношеність її складає понад 90% [2, с. 5]. Амортизаційні нарахування формуються за методом залишкової вартості технічних засобів.

Крім цього, формування амортизаційного фонду відбувається без врахування різкого щорічного подорожчання технічних засобів та інфляційних процесів в державі. А якщо і враховується індексація, проведена ще в 1996 році, то вона уже далеко не відповідає нинішнім відпускним цінам на техніку. Тому рівень амортизаційного фонду для відшкодування споживчої частини засобів у господарствах агропромислового комплексу надзвичайно низький і не відповідає нинішній потребі технічного переоснащення галузі. За розрахунками учених Національного наукового центру "Інститут аграрної економіки" доведено, що амортизаційний фонд сьогодні може забезпечити відтворення спожитої техніки лише близько 4% потреби. Решта, як вони констатують, має поновлюватися сільськогосподарськими товаровиробниками за рахунок прибутку від виробництва, що суперечить економічній сутності амортизаційної політики, купівельна спроможність переважної більшості яких через збитковість знаходиться в цейтноті [1, с. 7].

Таким чином, як засвідчує проведений нами аналіз, належна амортизаційна політика в агропромисловому комплексі на рівні держави далеко ще не визначена. Закон України "Про амортизацію" до цього часу не прийнятий,

відпрацьований і прийнятий у 2006 році Закон України "Про систему інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу України" лише частково спрямований на вирішення цієї проблем. В останньому передбачається: держава забезпечує відтворення технічних засобів для агропромислового комплексу у межах норм амортизаційних відрахувань; амортизаційні відрахування на відтворення технічних засобів для агропромислового комплексу використо-

вуються лише за призначенням; реальна ринкова вартість технічних засобів для агропромислового комплексу визначається на основі централізованої систематичної (один раз на 5—7 років) переоцінки та щорічної індексації відповідно до інфляції [3, с. 7].

Статтею 13 цього ж закону передбачається також державна підтримка інженерно-технічного забезпечення. Але ж досить мізерні обсяги коштів на ці цілі сьогодні продовжують оподатковуватися, тоді як в жодній країні світу вони давно вже не оподатковуються, до того ж відсутній механізм їх поповнення із бюджету.

У цих умовах на рівні держави при врегулюванні амортизаційної політики доцільно врахувати досвід розвинутих країн світу, які нині проводять прискорену амортизаційну політику. Прискорена амортизація є різновидом повної амортизації і нараховується за методом більш швидкого перенесення балансової вартості основних фондів на витрати виробництва та обігу порівняно з нормативними термінами їх служби. Зміна норм на їх реновацію за рахунок норм на капітальний ремонт, і навпаки, не допускається. У США її початок покладено Законом ще в 1981 році шляхом використання регресивного методу [4, с. 133—134]. При цьому більшість сільськогосподарських машин і обладнання класифікувалась як "5-річна власність", "7-річна власність" і вартість їх покривалась протягом 5—7 років. Ліквідаційну ж вартість не враховували у розрахунках. Платник податків не повинен був вирішувати питання про термін служби і визначати ліквідаційну вартість техніки. Щорічні норми амортизації наведені в табл. 1—2.

У 1989 році відбулася зміна методу розрахунку щорічних норм при збереженні терміну експлуатації. Було прийнято, що засіб вироб-

ництва вступає в експлуатацію в середині року. Тому у рік купівлі техніки амортизація становить половину амортизаційної суми 1-го року. Як наслідок, машинно-тракторний парк амортизується на 1 рік довше, ніж визначає клас власності. Якщо техніка продається чи обмінюється на нову, то амортизаційна сума для податкового нарахування не може бути вищою, ніж різниця між новою і проданою ціною.

Аналогічної думки дотримуються і учені-економісти Національного наукового центру "Інститут аграрної економіки". Посилаючись на досвід США, вони погоджуються з тим, що прискорений метод нарахування відіграє важливу стабілізуючу роль у щорічному прирості інвестицій на технічне оновлення галузі та зниження податку на прибуток від виробництва. При цьому останній забезпечує більш швидке повернення інвестицій у галузь, робить її менш ризикованою і більш привабливою для інвестора, що надзвичайно важливо для нинішнього стану у вітчизняному агропромисловому комплексі [1, с. 46—48]. Ми цілком поділяємо їх думки, що такий порядок нарахування амортизації має економічні переваги і не несе в собі складностей для його впровадження в Україні.

Проте, навіть найсучасніші терміни нарахування амортизації забезпечення коштами поновлення основних засобів не можуть бути реалізовані при сьогоденному кризовому стані вітчизняного машинобудування. Його неспроможність забезпечити нині аграрний сектор якісною за доступними цінами технікою кінець кінцем суттєво гальмує вирішення проблеми технічного переоснащення сільськогосподарського виробника і агропромислового комплексу загалом. За таких умов, на нашу думку, було б доцільно встановити середній темп заміни старих машин 6,5—7% (замість нині існуючих 2,5—3%), а для окремих видів обладнання — 20—25%. Така пропозиція повинна враховувати моральний знос машинно-тракторного парку у сільськогосподарському виробництві. Поряд з цим, щоб вирішити це складне завдання, потрібно значно прискорити розвиток машинобудівної галузі, поліпшити якість її продукції. Це суттєво прискорить фондооснащення і фондоозброєння праці у сільському господарстві та підвищить ефективність виробництва.

ВИСНОВКИ

Отже, важливе місце у формуванні і використанні як функціонуючої, так і нової, придбаної підприємствами техніки належить амортизаційній політиці, роль якої не лише виробнича, а й економічна. Як показує аналіз, нара-

хування амортизації в сільськогосподарських підприємствах зараз практично не ведеться. Крім цього, значна частина техніки передана у власність особистих підприємств, внаслідок цього створюється досить негативна ситуація щодо її нарахування. Здійснюватися вона повинна через систему амортизаційних нормативів (механізм начислення амортизації автором додаються). Її нарахування і вчасне перерахування на банківські рахунки сільськогосподарських підприємств мають бути основним джерелом оновлення техніки і її модернізації. Крім цього, саме таким чином сільськогосподарські підприємства зможуть залучати до цих процесів державні кошти через нарахування на амортизаційні кошти підприємства в банку депозитних або кредитних відсотків.

Література:

1. Проблеми реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі / За ред. Я.К. Білоусова. — К.: ННЦ ІАЕ, 2007. — 216 с.
2. Економічні аспекти державної технічної політики в агропромисловому комплексі / Я.К. Білоусько, М.Я. Дем'яненко, В.О. Питулько, В.Л. Товстопят — К.: ННЦ ІАЕ, 2005. — 134 с.
3. Закон України "Про систему інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу України" № 229-V від 5 жовтня 2006 р.
4. Гайдучький П.І., Лобас М.Г. Відродження МТС (Організація машинно-технологічних станцій в ринкових умовах). — К.: 1997. — 508 с.

References:

1. Ya.K. Bilousov (2007), *Problemy realizatsii tekhnichnoi polityky v abropromyslovomu kompleksi* [Problems of implementation of technology policy in the agriculture sector], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.
2. Ya.K. Bilous'ko, M. Ya. Dem'ianenko, V. O. Pytul'ko and V. L. Tovstopyat (2005), *Ekonomichni aspekty derzhavnoi tekhnichnoi polityky v abropromyslovomu kompleksi* [Economic aspects of government technology policy in agriculture], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), *The Law of Ukraine "On the system engineering support of agriculture of Ukraine"*, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/229-16> (Accessed 29 August 2013).
4. Hajduts'kyj P. I., Lobas M. H. (1997), *Vidrodzhennia MTS (Orbanizatsiia mashynno-tekhnolohichnykh stantsij v rynkovykh umovakh)* [Revival of MTS (Organization of machine-technological stations in market conditions)], Kyiv, Ukraine. *Стаття надійшла до редакції 12.08.2013 р.*